

HOFJESKRANT

NIEUWSBRIEF VAN DE STICHTING LANDELIJK HOFJESBERAAD

nummer 36, najaar 2015

Magnolia.soulangeana in de tuin van het Ruitershof in Zutphen

VERDER IN DIT NUMMER:

- Mededelingen van het bestuur
- Van de voorzitter
- Duurzaamheid
- Verhuurderheffing
- Boekjesreeks
- Voorjaarsvergadering 2015
- Nieuw lid: De Papaverhof
- Sint Rochuskapel heropend
- Muziek in hofjes (Haarlem en Leiden)
- Hofjes in het buitenland, Duitsland

MEDEDELINGEN VAN HET BESTUUR

LANDELIJK HOFJESBERAAD

De Stichting Landelijk Hofjesberaad is bedacht op 8 april 1997 en daadwerkelijk opgericht op 4 juni 1997.

BESTUURSSAMENSTELLING:

Mr H. van Eesteren, voorzitter (070-350 63 48)
Ing J. H. Willemink, penningmeester (023-528 84 36)
Mr E.W. Oosterbaan, secretaris (0224-215 185)
Mw E.C.M. Elzenga-Duynstee, lid (070-4068513)
Drs J.M. Poldermans, lid (06-1695 1651)
Dr W.J.H. Verwers, lid (033-253 74 61)
Mw mr J.B. Baars-Goetsch, lid (035-8877 793)

Als adviseurs van het bestuur treden op:

Dhr jhr G.G. Witsen Elias, voormalig secretaris LHB
Mw drs R.C. Willeumier, *monumenten en wonen*
Dhr A.J. Brand, *zorg*

HOFJESKRANT

De Hofjeskrant is voor geïnteresseerden op aanvraag beschikbaar. Bestuursleden van de aangesloten hofjes krijgen de krant automatisch op hun huisadres.

SECRETARIAAT

Stichting Landelijk Hofjesberaad
Vooruitgangstraat 167, 2032 RK Haarlem
Het secretariaat is tijdens kantooruren te bereiken op
023 - 5400644, info@hofjesberaad.nl
Contactpersoon: Joke Slootheer
www.hofjesberaad.nl

AANMELDING NIEUWE LEDEN

Voor meer informatie over het Landelijk Hofjesberaad en/of de mogelijkheden voor aansluiting bij het beraad kunt u zich richten tot Joke Slootheer (secretariaat).
Natuurlijk zijn wij ook zeer geïnteresseerd in uw reactie op de Hofjeskrant. Belt of mailt u gerust, ook als u een actieve bijdrage wilt leveren aan het werk van de stichting.

ADVERTENTIEPRIJZEN

De advertentieprijzen voor de Hofjeskrant zijn sinds 10.02.2004 niet veranderd. Zij bedragen:

1/6 pagina	€ 150,-	1/2 pagina	€ 500,-
hele pagina	€ 750,-	hele achterpagina	€1.000,-

COLOFON

Uitgave van het Landelijk Hofjesberaad.
Verschijnt tweemaal per jaar: voorjaar en najaar
ISSN: 1872-5619

Redactie: J.M. Poldermans, W.J.H. Verwers
Vormgeving: Tekst in Vorm, Joke Slootheer
Druk: Paswerk Grafisch, Cruquius

NAJAARSBIJENKOMST IN DEN HAAG

Zaterdag 14 november 2015

Op 14.11.2015 zal de Najaarsbijeenkomst plaatsvinden in Den Haag. Wij zijn dan te gast bij de Coöperatieve Woningbouwvereniging Tuinstadswijk Daal en Berg in Den Haag, trotse bezitter van de Papaverhof. Directeur Jos Praat zal ons welkom heten.

De Papaverhof heeft zich vorig jaar bij het Landelijk Hofjesberaad aangemeld als nieuw lid. Verderop in dit nummer kunt u een beschrijving van dit interessante hof vinden.

Na de huishoudelijke vergadering zal Marcel Teunissen, specialist op het gebied van de 'Nieuwe Haagse School' en 'het Nieuwe Bouwen', ons over deze bouwkundige stromingen vertellen, die nauw verweven zijn met het door architect Jan Wils ontworpen plan voor de Papaverhof.

's Middags zal er een wandeling door het Papaverhof en de omliggende wijk plaatsvinden.

Het exacte programma is u reeds digitaal toegestuurd.

HUISMEESTERS IN ROTTERDAM

Donderdag 15 oktober 2015

Op 15.10.2015 zal de Huismeestersbijeenkomst plaatsvinden in Kuyl's Fundatie, 's Gravenweg 71.

13.30 uur Ontvangst
14.00 uur Historie Kuyl's Fundatie
14.30 uur 'Zorg'
16.00 uur Rondgang
16.30 uur Borrel

Het programma is u reeds toegestuurd

VAN DE VOORZITTER

Voor u ligt de laatste Hofjeskrant samengesteld onder redactie van Maarten Poldermans en Pim Verwers. Zij zullen, zoals eerder bekend gemaakt, hun redactiewerk dit jaar beëindigen en tevens terugtreden als bestuurslid. Ik kom hier aan het slot van mijn verhaal op terug.

Wij kijken terug op een druk bezochte, interessante voorjaarsvergadering in Zutphen, waar wij te gast waren bij de Sint Anthony Groote Broederschap, eigenaar van het Ruitershofje. Een uitgebreid verslag is u reeds toegestuurd. De afgelopen maanden hebben Jan Willemink en ik, alsmede Job Thöne veel tijd besteed aan de verhuurderheffing. Een artikel hierover vindt u elders in deze Hofjeskrant.

De voorzitter van de redactiecommissie van de Hofjesreeks geeft in deze krant een toelichting op de stand van zaken en het derde boekje in de reeks, dat in aantocht is. Ik roep de hofjes, die nog geen exemplaren hebben aangeschaft op dit alsnog te doen. Deze unieke reeks mag niet in uw bibliotheek ontbreken.

Dit jaar zijn wij gestart met het uitgeven van digitale Nieuwsbrieven. De Nieuwsbrief biedt ons de gelegenheid u regelmatig te informeren over actuele onderwerpen. Ik hoop dat deze aanvullende vorm van communicatie in een behoefte voorziet.

Wij zijn verheugd, dat wij op zaterdag 14 november te gast mogen zijn bij de Coöperatieve Woningbouwvereniging Tuinstadwijk Daal en Berg in Den Haag. Dit hof is een ontwerp uit 1918 van architect Jan Wils. Bijzonder is dat het is gebouwd volgens het gedachtegoed van De Stijl, een stroming die van grote invloed is geweest op het

Bezoek op 27 augustus 2015 van de heer Erik Ronnes, lid van de CDA fractie in de Tweede Kamer aan Haarlem, waarbij hij de hofjes Hofje In den Groenen Tuin en de Bakenesserkamer bezocht. Daarbij werden de problematieken, inzake de verhuurderheffing besproken met de twee bestuursleden van het Landelijk Hofjesberaad, Huib van Eesteren en Jan Willemink.

Nieuwe Bouwen en de Nieuwe Haagse School. Deze dag zal dan ook in het teken staan van deze stromingen.

Wat mij zelfbetreft kan ik u berichten, dat ik voorzitter ben geworden van het College van Regenten van het Heilige Geest Hofje in Den Haag. Dit hof bestaat volgend jaar 400 jaar. Op uitnodiging van het Heilige Geest Hofje zal de najaarsvergadering in 2016 in Den Haag plaatsvinden.

Aan het slot van mijn voorwoord wil ik stilstaan bij het afscheid van Maarten Poldermans en Pim Verwers. Maarten is van meet af aan, vanaf 1997, bestuurslid en tevens redacteur van de Hofjeskrant,

Pim is er later, in 2001, bijgekomen. In de loop der jaren heeft deze krant zich ontwikkeld tot een professioneel in kleur uitgevoerde krant boordevol informatie over en nieuws uit hofjesland. Naast hun werkzaamheden als redactie hebben zij als bestuurslid vanuit hun kennis en ervaring een belangrijke bijdrage geleverd aan de ontwikkeling van het Landelijk Hofjesberaad tot een niet meer weg te denken belangenbehartiger en kennisplatform van de Nederlandse hofjes. Wij zijn Maarten en Pim veel dank verschuldigd voor hun inzet en betrokkenheid.

Huib van Eesteren

DUURZAAMHEID

Veel hofjesbesturen worstelen met het probleem hoe hofjes verduurzaam kunnen worden.

In 2012 is door de onlangs overleden Wubbo Ockels het initiatief genomen de Stichting De Groene Grachten op te richten met als missie een doorbraak te realiseren in het verduurzamen van historische gebouwen.

Sindsdien zijn adviezen uitgebracht aan eigenaren van historische panden door heel Nederland. Met een Advies op Maat wordt een compleet actieplan opgesteld, waardoor de eigenaar van een pand precies weet wat er in de gegeven situatie mogelijk is. Zo ontwikkelt de Groene Grachten een totaalpakket om zelf groene energie op te wekken en te besparen in een pand. Ook kan men

de uitvoering van een vergunningsaanvraag tot financiering begeleiden. De adviseurs die werkzaam zijn bij De Groene Grachten zijn jonge, enthousiaste ingenieurs.

Voor nadere informatie wordt verwezen naar de website www.degroenegrachten.nl

VERHUURDERHEFFING

Op vrijdag 24 april sloot de indienings-termijn voor de enquête over de verhuurderheffing die LHB had georganiseerd. Er zijn 76 hofjes aangeschreven met meer dan 10 woningen. Daarvan hebben 34 (45%) het formulier ingevuld. Gezien het belang van het onderwerp vinden wij de respons teleurstellend. De enquête is wederom uitgewerkt door Menno Hekker.

Wij hebben de resultaten van de enquête verwerkt in een brief, die aan het Ministerie voor Wonen, alsmede aan de Eerste en Tweede Kamer is gestuurd. In de vorige Nieuwsbrief van LHB kondigden wij aan onze stem luid en duidelijk te laten horen. Dankzij de inspanningen van Jan Willeminck en Job Thone is dit aardig gelukt. We noemen een artikel van anderhalve pagina in De Telegraaf, aandacht van televisiezender AT5 in Amsterdam en tweemaal een interview met de voorzitter op radio 1. Voor zowel het interview met de krant als

AT5 waren wij te gast bij De Lutherhof in Amsterdam. Een hof dat vanwege het grote aantal woningen (66) zwaar getroffen wordt door de heffing. Het Ministerie heeft toegezegd onze informatie te zullen betrekken bij de evaluatie van de wet. Die zal in de tweede helft van dit jaar plaatsvinden. Voorts hebben wij onze lobby richting Tweede Kamer voortgezet. Begin juli heeft Kamerlid Roald van de Linde van de VVD een bezoek gebracht aan enkele Haarlemse hofjes, waarna een gesprek plaatsvond

met Jan Willeminck, Job Thone en Huib van Eesteren. Telkens komt naar voren, dat de verhuurderheffing niet bedoeld is voor hofjes. Eind augustus hebben wij het CDA-kamerlid Erik Ronnes in Haarlem ontvangen. Ook hij toonde begrip voor ons standpunt dat het een onrechtvaardig beleid is dat de hofjes onder de heffing vallen. Hopelijk zal bij het debat over de evaluatie in de Tweede Kamer, in de eerste helft van 2016, de regeling zodanig worden aangepast dat hofjes worden vrijgesteld van de verhuurderheffing.

DE BOEKJESREEKS

STAND VAN ZAKEN

Van de beide eerste boekjes zijn er elk 1.000 gedrukt. Ruim 1300 exemplaren zijn tot nu toe verkocht, wat een goed resultaat te noemen is.

Sommige hofjes hebben alle bewoners een boekje gegeven, andere zijn meer selectief te werk gegaan en kochten exemplaren voor de mede-bestuursleden en/of als relatiegeschenk.

Er zijn positieve recensies verschenen, wat terecht ervaren is als een compliment voor de schrijvers en de uitgever. Ook heeft een aantal bibliotheken de boekjes in hun collectie opgenomen (o.a. de Openbare Bibliotheek Amsterdam). Over de verkoop in de 'vrije handel' zijn (nog) geen cijfers beschikbaar.

Nu de eerste twee delen de deur uit zijn, is er een begrijpelijke 'drive' om verder te gaan. Door een toevallige ontmoeting is de redactiecommissie in contact gekomen met de vertegenwoordiger van een fonds, dat bereid gevonden is de financiering van een volgend deeltje op zich

te nemen. In overleg met dit fonds is gekozen voor het onderwerp 'Regenten'. Henk Looijesteijn, de auteur van het boekje 'Hofjes als Paleizen', zal ook dit boekje schrijven.

Hij zal inzicht geven hoe regentencolleges hun bestuur over vele jaren of zelfs enkele eeuwen hebben uitgevoerd, welke motivatie hen dreef en wat er zoal op hun pad kwam in goede en minder goede tijden. Er is een keuze gemaakt om 4 regentencolleges uit uiteenlopende plaatsen in het land en met verschillende (kerkelijke) achtergronden, nader onder de loep te nemen. Het is te verwachten dat er een beeld naar voren zal komen dat algemeen geldig is voor het besturen van hofjes 'door de eeuwen heen'. Met de auteur is overeengekomen dat het boekje gepresenteerd zal worden op de Voorjaarsvergadering in 2016.

Een contact met een ander vermogend fonds heeft geen resultaat opgeleverd. De uitgangspunten van dit fonds pasten niet bij ons verzoek. Het blijft dus zaak om

onze zoektocht naar fondsen of andere financiële bronnen, die een substantiële bijdrage kunnen leveren, voort te zetten. Elke suggestie hiertoe is meer dan welkom.

De redactiecommissie zal zich in de komende maanden buigen over de uiteindelijke invulling van de reeks. Tot nu toe zijn wij uitgegaan van de situatie zoals die in Nederland bestond en bestaat. Het is ondertussen algemeen bekend dat hofjes zeker geen Nederlands fenomeen zijn, zoals men lang gedacht heeft. Het hofjescongres in Haarlem in 2011 heeft ons geleerd dat Europa 'vol staat' met hofjes, natuurlijk gekleurd door de plaatselijke en landelijke situatie. Er zijn gedachten ontstaan om juist aan dit internationale beeld aandacht te geven in een van de deeltjes.

Het zal zeker nog enkele jaren duren alvorens het oorspronkelijke plan: een reeks over hofjes in al haar aspecten, is afgerond. Een boeiend plan, een mooi streven en ook een grote uitdaging.

VOORJAARSVERGADERING

ZUTPHEN, 18 APRIL 2015

BEKNOPT VERSLAG

Het Huis Borro in het Oude Bornhof

Voorzitter Huib van Eesteren opent in het prachtige Huis van Borro, gelegen in het Oude Bornhof, de vergadering en heet de in groten getale aanwezige leden hartelijk welkom.

Hij geeft het woord aan onze gastheer, de heer H.A. Ruysch Lehman de Lehnsfeld, bestuursvoorzitter van de Stichting Sint Anthony Groote Broederschap, die een korte inleiding verzorgt over de Broederschap en het Ruitershof.

Er wordt ruim aandacht besteed aan de huishoudelijke vergadering waarbij de notulen van de najaarsvergadering 2014, het financieel verslag 2014, de bevindingen van de kascontrolecommissie, de verhuurderheffing, de warmtewet en energiebelasting aandacht krijgen. Na de rondvraag wor-

den er twee boeiende voordrachten gehouden: Stadsarcheoloog Michel Groothedde vertelt over de interessante en oude ontstaansgeschiedenis van Zutphen waarna archeologe Marjolein Storm vertelt over haar onderzoek naar armenhofjes en armengangen in Zutphen.

Na de lunch worden de aanwezigen in een drietal groepen verdeeld om zo tijdens een wandeling door de stad te zien hoe interessant en aantrekkelijk Zutphen is.

De wandelingen eindigen in het Ruitershof waar een zeer geanimeerde borrel op de Regentenkamer deze vreedzame Tocht naar Zutphen waardig afrondt.

Een volledig verslag is u toegestuurd.

Beeldje van Sint Antonius van Egypte, met varkentje aan zijn rechter voet. In de Regentenkamer van het Ruitershof.

NIEUW LID

DE PAPAVERHOF DEN HAAG

Jan Wils: Eerste ontwerp hoogbouw

In 1917 werd de Coöperatieve Woningbouw Vereniging Tuinstadwijk Daal en Berg opgericht, kortweg Daal en Berg genoemd. Bij de oprichting bestond de Raad van Commissarissen uit de architect H.P. Berlage, het Gemeenteraadslid W. Drees en de bankier C.W. Lunsingh Scheurleer. Het doel was de bouw van een complex middenstandswoningen op een terrein van 25 hectare in Den Haag. Na een lange periode van overleggen adviseerde H.P. Berlage om met de jonge architect Jan Wils (1891-1972) in zee te gaan. Hij immers begrijpt 'de geest van het moderne' aldus Berlage.

Wils ontwierp een complex van 128 woningen, bestaande uit 68 (eengezins) woningen, de 'laagbouwwoningen' genoemd en 60 appartementen, bekend staand als de 'hoogbouwwoningen'. De bouw van het complex duurde van 1919 - 1922.

De 68 laagbouwwoningen vormen een ring van gedeeltelijk ruggelings tegen elkaar gebouwde woningen rondom de kern van het park Daal en Berg. Deze ring nu bestaat uit eenheden van twee woningen met een kleine voortuin. De voortuinen zijn essentieel in het ontwerp: vanaf de straat lijkt de bebouwing 'in het groen te liggen'.

Doordat Wils de huizen ruggelings ten opzichte van elkaar had ontworpen en tussen de naast elkaar gelegen woningen een ruimte open liet, kregen alle woningen uitzicht op het park en de omliggende straat. Hierdoor kregen keukens en slaapkamers een goede lichtinval. De huiskamers zijn gelegen op het oosten, zuiden of westen. De woningen zouden aanvankelijk van het toen hypermoderne sintelbeton vervaardigd worden, dat beter geluidsisolerend is en een kortere bouwtijd vergt. Problemen tijdens de bouw deed men er toe besluiten om toch terug te grijpen op baksteen. De buitenmuren werden echter wel wit gepleisterd.

Woningen vanaf de buitenzijde van het complex gezien

Woningen van zowel binnen- als buitenring hebben uitzicht op de tuin

Woning van binnen

De glas-in-lood ramen worden toegeschreven aan Vilmos Huszár en de schoorsteenpartijen aan Gerrit Rietveld. Wils kleurde kozijnen, ramen en deuren in okergeel, licht- en donkerblauw, een kleurenstijl die een symbiose betekende van het werk van Frank Lloyd Wright, Theo van Doesburg en de opvattingen van De Stijl. In de loop der tijd zijn deze kleuren wat veranderd maar bij de recente renovatie is de oorspronkelijke kleurstelling weer teruggebracht.

De 60 hoogbouwwoningen, de appartementen, vertonen grote overeen-

komst met de laagbouwwoningen: een plastische bouw met diepe en verschuivende onderdelen. Door de hoogbouwwoningen in te delen in vrijstaande blokken van 6 appartementen met ruimten tussen de blokken, creëerde hij een min of meer gelijk ruimtelijk effect van 'open bebouwing'.

Door bezuinigingen werden de hoogbouwwoningen ook in baksteen gebouwd in plaats van beton en werden diverse typerende vormelementen 'glad gestreken' waardoor ze in behoorlijke mate aan plastisch visueel

Hoogbouwwoningen

Glas-in-lood raampje

effect inboetten. De eenheid tussen beide woningtypen is hierdoor helaas enigszins verloren gegaan. Gelukkig benadrukken de kleuren van de tuinhedden, die bij beide woningtypen hetzelfde zijn gebleven, de samenhang nog wel. De kleurstelling van de appartementen is andersom aan die van de laagbouwwoningen. Door de kleur van de bakstenen wordt deze kleurencombinatie helderder gevonden.

Daal en Berg is een coöperatieve vereniging. De leden (de bewoners) zijn lid van de coöperatie en uit hun midden wordt een bestuur samengesteld. Dat bestuur neemt onder meer de besluiten rond exploitatie en onderhoud van het complex, dat de status van Rijksmonument heeft. Het doel van de coöperatie is om de bewoners betaalbaar woongenot te bieden en het monument voor toekomstige generaties te behouden.

Omdat de appartementen niet meer voldeden aan de huidige wensen van wooncomfort, werd besloten tot een ingrijpende renovatie. Deze werd uitgevoerd in de jaren tachtig voor de laagbouwwoningen en in 2005 en 2006 voor de hoogbouwwoningen. Voor dekking van de kosten moest door de vereniging een lening worden afgesloten. Om deze lening te kunnen aflossen werd besloten tot verkoop van een deel van de laagbouwwoningen aan de huurders.

De verhuurderheffing wordt ook in het Papaverhof als een zwaard van Damocles ervaren...

info: www.daalenberg.nl

SINT ROCHUSKAPEL HEROPEND

HOFJE DE ARMEN DE POTH, AMERSFOORT

In Hofjeskrant 35, voorjaar 2015, is kort aandacht besteed aan de voltooiing van de restauratie van de Sint Rochuskapel in Amersfoort.

De kapel staat op het terrein van het hofje De Armen de Poth en is gebouwd in 1499. Althans uit de zomer van dat jaar dateren volgens dendrochronologisch onderzoek de dakspanten van de kap.

De kapel had vanaf de bouw tot aan de Beeldenstorm een religieuze functie, dus zo'n 75 jaar. Daarna deed de kapel dienst als pakhuis en opslagplaats voor allerhande spullen. In 1889 was het gebouw zo vervallen dat de regenten overwogen het af te breken en te vervangen door huisjes. Dat was ook gebeurd met het pesthuis dat in 1893 is afgebroken. Hiervoor in de plaats kwamen 12 huisjes aan de oostzijde van het complex.

Architect Pierre Cuypers bracht rond 1900 een bezoek aan Amersfoort. Volgens hem verkeerden veel monumentale gebouwen in slechte toestand. Daarvan moesten er volgens Cuypers in ieder geval drie worden bewaard: de Koppelpoort, de Mannenzaal én de Sint Rochuskapel.

In 1905 is de kapel uitvoerig gerestaureerd. Afgezien van enige latere restauraties werd met name in 1968 de kapel grondig onderhanden genomen. Daarbij is toen elektrische verlichting

Een somber zwerk verstoorde de feestvreugde niet en dreef over

Burgemeester L. Bolsius luidt de klok en bezegelt hiermee de heropening van de kapel
Foto: Marieke Henry, Amersfoortse Courant

aangebracht, evenals een aansluiting voor elektrische verwarming aan het plafond. Dit laatste werd in 1982 gerealiseerd.

Na 1905 vonden er de wekelijkse Uitdelingen van brood plaats. Voor niet-bewoners eindigden die in 1962, voor de bewoners van het hofje in 1975.

Restauratie-architect G.H. van Hoogevest, tevens lid van het College van Regenten van het hofje De Armen de Poth, is verantwoordelijk voor de recente restauratiewerkzaamheden. Tegelijkertijd is op verzoek van het college een bouwhistorisch onderzoek van de kapel uitgevoerd door De Fabryck (Bureau voor Gebouwhistorisch onderzoek, Utrecht).

De kapel is zowel aan de binnen- als de buitenzijde onderhanden genomen. Eerst werd het dak voorzien van nieuwe leistenen, in Rijndekking, en is de klokkentoren in oude luister hersteld. Vervolgens zijn de goten vervangen en is het metselwerk hersteld.

Aan de binnenzijde is het stucwerk vernieuwd en zijn een degelijk ventilatie systeem alsmede moderne vloerverwar-

ming aangelegd. Over de volle breedte van de kapel installeerde men aan de achterzijde een eikenhouten entree, afgesloten door een oranje-bruin leren gordijn. Daarin bevinden zich een keukentje en een garderobe. Ook konden dankzij sponsoring de kroonluchters worden opgeknapt evenals het bijzondere 16e-eeuwse notenhouten beeld van Sint Rochus. Helaas was er geen ruimte voor de aanleg van een toilet.

Op 19 mei heeft de burgemeester van Amersfoort, de heer L. Bolsius, de Sint Rochuskapel heropend door het luiden van de klok. Daarbij waren ook vertegenwoordigers van het LHB aanwezig. In zijn toespraak prees de burgemeester de Stichting voor de wijze waarop zij zo zorgvuldig omgaat met haar bijzondere monumentale gebouwen. Ook refereerde hij aan de verhuurderheffing en de inspanningen die hij op ambtelijk niveau daarvoor deed in Den Haag.

Dankzij de restauratie zijn de gebruiksmogelijkheden van de kapel vergroot. Meer mensen kunnen hierdoor genieten van dit bijzondere culturele erfgoed. De sfeervolle ambiance in de kapel is uitermate geschikt voor huwelijken, diners en concerten.

MUZIEK IN HOFJES

HAARLEM EN LEIDEN

Haarlem

Vanaf 2001 vindt de Internationale Koorbiënnale Haarlem iedere twee jaar plaats. In de loop der jaren is het festival uitgegroeid tot een groot internationaal evenement waarbij de Haarlemse binnenstad plaats biedt aan concerten van toonaangevende vocale ensembles uit binnen- en buitenland. Iedere keer spelen ook de Haarlemse hofjes hierbij een aantrekkelijke rol.

Op de 8e Internationale Koorbiënnale Haarlem was zondag 28 juni de beurt aan de hofjes. Er hadden zich 49 koren voor de gratis toegankelijke Hofjesconcerten opgegeven, waarbij alle mogelijke luchtige thema's aan bod kwamen in verschillende stijlen, van popsongs tot Georgische polyfonie en van close harmony tot Griekse volksliederen.

Voor wie bij deze editie had willen zijn en voor de bezoekers die er maar geen genoeg van kunnen krijgen, is er een vijftig minuten durende documentaire, deel één van de serie Podium on Tour, uitgezonden op 5 juli 19.15 uur, NPO2, uiteraard terug te zien via Uitzending Gemist.

Leiden

In 2009 zijn de Leidse Hofjesconcerten onder de naam Cum Laude concerten begonnen: Leidse hofjes als muziekpodium tijdens Pinksteren. De achterliggende gedachte was het combineren van cultuur, historie en muziek. Zo werden concerten gehouden in het Rijksmuseum van Oudheden, de oude Universiteitsbibliotheek en enkele hofjes. Het volgend jaar deed ook de Stadsgehoorzaal mee. Vanaf 2011 is er echter voor gekozen om voornamelijk openlucht podia te gebruiken en staan de concerten bekend als de Leidse Hofjesconcerten.

Het afgelopen Pinksterweekeinde vond de 7e editie plaats. In 19 hofjes en enkele andere meest openlucht gelegenheden werd een keur aan concerten gegeven. Het openingsconcert vond in de Hooglandse Kerk plaats. Daarna kon men op de beide Pinksterdagen

Zingen in het Frans Loenenhofje (Haarlem)

Zingen in het Hofje In den Groenen Tuyn (Haarlem). Foto: Jan Willeminck

kiezen uit verschillende muziekroutes: Klassieke- / Oude muziek (11 locaties), Jazz (3 locaties), Spaanse muziek (2 locaties), Volksmuziek (7 locaties), Jong Talent (3 locaties) en After Party (1 locatie).

De concerten zijn meestal gratis. Op een aantal locaties werd entreegeld gevraagd. Ook dit jaar waren de Leidse Hofjesconcerten wederom een groot succes.

Leids Jazzcombo

HOFJES IN HET BUITENLAND

DUITSLAND

De veel gehoorde stelling dat hofjes een echt Hollands verschijnsel zijn, is in het verleden al aan het wankele gebracht. Onze oud-voorzitter, Daan van den Briel, vermeldde al in Hofjeskrant 14 (2004) dat hij in Engeland het kantoor van The National Association of Almshouses bezocht had en daar leerde, dat Engeland ruim 1700 Almshouses kent. In Hofjeskrant 15 (2005) bericht ons bestuurslid Pim Verwers dat hij in Lübeck (Duitsland) een aantal Stiftshöfe en Gänge gezien heeft. En wat te denken van de koperen gedenkplaat die Daan van den Briel in het najaar van 2007 in een trottoir in hartje New York ontdekte, waarin vermeld stond dat exact op die plek van 1736 tot 1797 het eerste hofje in de Verenigde Staten stond (Hofjeskrant 21, voorjaar 2008).

Het Internationale Hofjescongres in Haarlem (Hofjeskrant 28, 2011) ten slotte heeft ons geleerd dat hofjes in een flink aantal Europese landen voorkomen. Tegelijkertijd werd duidelijk dat wetenschappelijk onderzoek naar het ontstaan van wat wij hofjes noemen nauwelijks voorkomt...

Interessant dus om eens nader naar hofjes in het buitenland te kijken.

LÜBECK

Redactielid Pim Verwers was in juli dit jaar nogmaals in Lübeck. In het cen-

trum van de stad bezocht hij *Stiftshöfe*, *Gänge* en *Armenhäuser*. Zijn foto's geven hier een indruk van.

Aan het eind van de 19e eeuw moeten er in Lübeck nog 170 *Stiftshöfe*, *Gänge* en *Armenhäuser* aanwezig zijn geweest. Kennelijk waren in die tijd dergelijke sociale voorzieningen nodig. Vermogende burgers hebben destijds stichtingen opgericht die de bouw van dit soort instellingen mogelijk maakten.

In tegenstelling tot *Gänge* zijn *Stiftshöfe* veel groter, met meer huizen. Zij dienden meestal om onderdak te verschaffen aan weduwen van (Hanze-) kooplieden en schippers.

Füchtingshof

Dit is het grootste en mooiste hof van de stad, gelegen aan de Glockengießerstraße. De bouw vond plaats in 1639. Het hof betreed je door een indrukwekkende barokke zandstenen portaal. Aan de buitenkant bevindt zich het wapen van *Ratsherr* Johann Füchtung die het hof heeft gesticht. De stichter was een succesvolle koopman die met name in de Dertigjarige Oorlog immens rijk geworden is. Oorspronkelijk waren er 21 woningen. Ook is er een *Vorsteherzimmer* (Regentenkamer) in het voorgebouw. Die bevat talrijke voorwerpen die herinneren aan het stichtingsechtbaar.

In de loop der tijd vonden er verbouwingen plaats. In 1798 werd het hof uit-

gebreed. Honderd jaar later is de façade vernieuwd en tussen 1975 en 1977 zijn de woningen aan de binnenkant onder handen genomen en kwam het totaal aantal woningen door de verbouwing op 28.

Door de poort komt je terecht in een soort allee met aan weerszijden twee parallelle rijen woningen met tenminste een verdieping en een dakkapel. Het vele groen langs de huizen maakt een aangename indruk op de bezoeker.

Glansdorfhof en Illhorns Armenhaus

Even verderop in de Glockengießerstraße ligt het Glansdorfhof met een uitgebreide bakstenen façade. Iets verderop, op nr. 39, vinden we het Illhorns Armenhaus. In zijn testament bepaalde de stichter Johann Illhorn dat het huis bestemd was voor 20 armlastige weduwen. Hier pal achter staat nog een armenhuis met een uitkragende vakwerk verdieping. Het is gesticht in het midden van de 16e eeuw. Bij de verbouwing in 1976-78 zijn in het pand afzonderlijke woningen aangebracht.

Haasenhof

Tenslotte willen we aandacht besteden aan het Haasenhof, gelegen aan de Dr. Julius Leber Strasse 37-9. Het is het jongste van de grote stichtingen in Lübeck.

Het hof, gesticht door Elisabeth Haase, weduwe van wijnhandelaar Johann

Lübeck, poortgebouw en binnenhof Füchtingshof

Lübeck, Ilhorns Armenhaus

Haase, is gebouwd tussen 1725 en 1729. Het was bestemd voor armlastige weduwen van kooplieden, brouwers en scheepslieden. Zij namen vaak hun kinderen mee naar het hof. Ook jonge vrouwen, die in behoeftige omstandigheden waren geraakt, konden daar een woning krijgen. Door een grote poort met gebogen gevels betreed je het hof. Aan de buitenzijde is het wapen van de familie Haase aangebracht.

In de binnenhof word je getroffen door de bakstenen woningen, gelegen in twee evenwijdige rijen. Op de eerste verdieping bevinden zich dakkapellen met vakwerk. In totaal bestaat het hof uit 13 woningen. Achter de westvleugel staat een vrijstaand huis, het zogenaamde

Lübeck, Haasenhof

Vorsteherhaus. Hierin zijn bij de restauratie in 1999 barokke wandschilderingen ontdekt die mogelijk ouder zijn dan het hof. Bij de bouw van het hof zijn schilderingen op houten panelen aangebracht in deze ruimte. Ook hangen er de portretten van Johann Haase en zijn vrouw Magdalena Elisabeth Haase.

HAMBURG / ALTONA

Redactielid Maarten Poldermans was in mei in Hamburg. Hij ging op zoek naar, zo werd hem medegedeeld, het enige oude hofje dat er nog bestaat. Hij vond het, maar ontdekte er tevens een tweede hofje en, mogelijk, een derde.

Kramer Witwen Wohnungen, Hamburg

In het centrum van Hamburg, vlak bij de Sint Michaelskerk, liet het in 1375 opgerichte *Krameramt*, het Gilde van de winkeliers, in 1676 tien huisjes bouwen waarin weduwen van winkeliers gratis hun oude dag konden doorbrengen.

De aan een smal steegje gelegen woninkjes hadden op de begane grond een kleine eetkamer, een piepklein keukentje en een steil smal trapje naar de eerste verdieping. Hier bevond zich de woonkamer met een bedstede. Een tweede, zo mogelijk nog steiler, trapje gaf toegang tot de zolder. Hier, aan de steegzijde, bevond zich een van vensterglas voorzien deurtje waardoor brandstof, hout en turf, naar de zolder getakeld kon worden.

Hamburg, Kramer Witwen Wohnungen

Alle bewoonsters moesten gebruik maken van twee gezamenlijke pleetjes die zich aan het eind van het steegje bevonden. Water konden de bewoners uit een tweetal pompen oppompen. Pas aan het eind van de 19e eeuw werden de huisjes aangesloten op het waterleiding- en rioleringsstelsel.

Toen in 1863 de vrije beroepskeuze ingevoerd werd, kwam er een einde aan het voortbestaan van de Gilden. De stad Hamburg kocht de woninkjes waardoor ze tot 1969 in gebruik bleven als onderkomen voor ouderen.

Van 1971 tot '74 werd het gehele complex grondig gerestaureerd. Bewoning door ouderen maakte plaats voor enkele winkels, een antiquariaat en een restaurant. Tevens werd één woning door het Hamburg Museum in gebruik genomen als museumwoning nadat deze woning opnieuw ingericht was met 19e eeuwse meubel uit het depot van het museum. Tegen een kleine vergoeding kan men de zo uitgeruste middenstandswoning bezichtigen.

Reventlowstift, Altona

De Deense stad Altona werd tijdens de Grote Noordse Oorlog in 1713 door de Zweden volledig platgebrand. In opdracht van de Deense koning Frederik IV werd de stad weer volledig herbouwd door graaf Detlev von Reventlow.

De stad kwam na de Deens-Duitse oorlog uiteindelijk in 1871 in Pruisische handen om in 1938 door Hamburg opgeslokt te worden.

Detlev von Reventlow en zijn vrouw Margarethe von Reventlow - von Brockdorff bekostigden uit eigen middelen,

Altona, Reventlowstift

te midden van de nieuwbouw, de bouw van een hofje, een *Stift*.

Het hofje bestond uit drie rijen van veertien kleine huisjes, waar in totaal zo'n 70 tot 80 arme inwoners van Altona konden wonen. Ook werd er een kerkje, de *Heilige-Geist-Kapelle* gebouwd. Hof en kerk werden op 17 juni 1718 geopend.

Veel documenten over het Reventlowstift zijn in WOII helaas verloren gegaan.

Bekend is echter dat het bestuur van hof en kerk vanaf 1790 berustte bij twee door het stadsbestuur benoemde regenten (*Provisoren*), die jaarlijks de financiën aan het stadsbestuur ter goedkeuring moesten overleggen.

Burgemeester J.D. Baur liet bij testament in 1830 een fors bedrag na aan het hof waardoor er nieuwbouw plaats kon vinden die woonruimte aan 21 personen bood.

Bekend is ook dat er in 1886 52 woninkjes waren waarin 90 personen, zowel mannen als vrouwen, woonden. Ieder kreeg in de zomer een toelage van 1 mark en in de winter van 1,20 mark per week. Bovendien kregen de bewoners gratis brandstof en kreeg men van tijd tot tijd een financieel extraatje uit erfenissen. Tegen de Kerst kregen de bewoners een preuke bestaande uit wijn en vlees.

Ook voor het medisch welzijn van de bewoners werd gezorgd. Zo hield een arts de gezondheid in de gaten en werd er, indien dat nodig was, voor verpleging gezorgd.

In 1894 werd er aan het hof, door samenvoeging met het *Löwenhagen'schen*

Stift, een nieuw gebouw toegevoegd, waar 20 personen in konden wonen.

De financiële situatie verslechterde echter aanzienlijk rond WO I waarna de inflatie uit de twintiger jaren van de vorige eeuw het vermogen van het hof tot nul reduceerde. Het voortbestaan van het hof werd onmogelijk en het hof verviel aan de stad.

In WO II werd een flink deel van het hof door bombardementen vernield.

Na afloop van de oorlog was de situatie erbarmelijk. Op het terrein bivakkeerden niet alleen de dakloos geworden eigen bewoners maar ook hele groepen mensen uit de stad, waarvan de huizen weggebombardeerd waren.

In planning en wederopbouw ging heel wat tijd zitten. Voor 40 miljoen DM werd het Reventlowstift tenslotte opgekapt (noodbouw, sloop, verbouw en nieuwbouw) en in 1986 tenslotte zaten alle werkzaamheden er op.

In 1987 werd het Reventlowstift na een

Modern liftgebouw bij Reventlowstift oudbouw

feestelijke opening ondergebracht bij de instelling *Fördern und Wohnen* (een soort woningbouwvereniging).

Het bloeiende hof bestaat nu uit 56 één- en tweekamerwoningen.

Met veel dank aan bewoner Peter Offenborn, die mij enthousiast zijn woning liet zien en mij de nodige schriftelijke informatie over 'zijn' hof stuurde, waaronder die van mede-bewoonster Ingrid Schreiber-Kolberg, die twee jaar geleden aan de Universiteit van Hamburg een paper heeft geschreven over de geschiedenis van het Reventlowstift.

Niet ver van het Reventlowstift bevindt zich een gebouw, de Leja Stiftung, dat bij nader onderzoek ook best eens een hofje (geweest) zou kunnen zijn. Helaas ontbrak de tijd om hier wat dieper in te duiken...

Altona, Reventlowstift